

ВОЛИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ПЕТРЕНКО Вікторія Віталіївна

УДК: 378. 147: [371. 31 + 378. 1]

**НАСТУПНІСТЬ ФОРМ НАВЧАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ І ВИЩОМУ
ЗАКЛАДІ ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ ДИДАКТИЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ**

13.00.09 – “Теорія навчання”

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Луцьк – 2005

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Запорізькому національному університеті,
Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Павленко Анатолій Іванович,
Запорізький обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти, завідувач кафедри дидактики
природничо-математичних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Лісова Світлана Валеріївна,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені С.Дем'янчука, директор Інституту педагогічної
освіти;

кандидат педагогічних наук,
Вітюк Валентина Василівна,
Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти,
завідувач кафедри педагогіки і психології.

Провідна установа: Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, кафедра педагогіки,
Міністерство освіти і науки України, м. Кіровоград.

Захист відбудеться 28 січня 2006 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої
ради К 32.051.04 у Волинському державному університеті імені Лесі Українки за адресою:
43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 30а.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Волинського державного університету
імені Лесі Українки (43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 30а.)

Автореферат розіслано 27 грудня 2005 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.С.Петрович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Реалізація неперервної освіти в Україні стає об'єктивною потребою й пріоритетним напрямом державної політики в галузі освіти. Сучасна неперервна освіта є системою, що динамічно розвивається.

На сучасному етапі розвитку системи неперервної освіти особливу увагу слід приділити подоланню розрізненості і неузгодженості між її освітніми ланками, налагодженню наступності між ними. Законами України “Про освіту” (1996 р.), “Про загальну середню освіту” (1999 р.), “Про вищу освіту” (2002 р.), Державною національною програмою “Освіта (Україна ХХІ століття)” (1993 р.), “Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті” (2001 р.), “Державним стандартом базової і повної загальної освіти” (2004 р.), “Концепцією загальної середньої освіти (12-річна школа)” (2002 р.), “Положенням про загальноосвітній навчальний заклад” (2002 р.), “Концепцією профільного навчання в старшій школі” (2003 р.) та іншими важливими документами, визначаються структурно-змістові і процесуальні перетворення, спрямовані на забезпечення цього провідного напрямку.

Вирішення проблем наступності в загальнодидактичному плані відбувалося в роботах А.М.Алексюка, Б.Г.Ананьєва, С.М.Годника, С.У.Гончаренка, К.Г.Делікатного, Г.В.Запорожець, І.А.Зязюна, А.А.Киверялга, В.М.Мадзігона, О.Г.Мороза, Н.Ф.Тализіної та ін. Питанням наступності у професійній підготовці фахівців були присвячені дисертаційні дослідження Ю.А.Кустова, А.В.Литвина, О.Ю.Пінаєвої, наукові праці М.М.Безрядіна, І.О.Борисенка, О.Ф.Брехова, В.М.Манько, Г.Н.Щевелевої, Я.В.Цехмістера. Значення наступності між загальноосвітньою школою і вищим педагогічним навчальним закладом в професійному становленні студентів-педагогів розкрито в дисертаційному дослідженні С.І.Козаченко, а в економічній освіті – в дисертаційній роботі В.І.Терес.

“Концепція профільного навчання в старшій школі (2003 р.)” визначає наступність і неперервність серед освітніх принципів, на яких ґрунтується профільне навчання. Принцип наступності в безперервній освіті передбачає досягнення наскрізних для всіх рівнів цілей, зокрема, формування особистості молодшої людини та якісну підготовку майбутнього фахівця на основі узгодженості концептуальних підходів при визначенні вимог до рівня і змісту його теоретичної та практичної підготовки. Водночас, принцип наступності сприяє вирішенню дидактичних суперечностей між специфічними особливостями загальноосвітньої та вищої шкіл.

У “Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа)” одним з пріоритетів оновлення змісту освіти є забезпечення наступності навчального змісту і вимог щодо його засвоєння між загальноосвітньою підготовкою та вимогами професійно-технічної та вищої освіти. Спеціально проведений нами аналіз виявив суперечності у компонентах дидактичних систем загальноосвітньої та вищої школи, пов'язаних з особливостями діяльності суб'єктів навчання, зокрема, форм, методів навчання і контролю за його результатами. Навчально-виховний процес у масовій загальноосвітній школі (далі – ЗОШ) зазвичай організовується за класно-урочною системою, а у вищих закладах освіти (далі – ВЗО) – за курсовою системою і відповідними організаційними формами навчання.

Аналіз психолого-педагогічних джерел, проведені спостереження виявили, що суттєві вияви дидактичної дезадаптації студентів першого курсу обумовлені специфічною

організацією навчального процесу у ВЗО. Засоби дидактичної адаптації студентів повинні вирішити існуючу об'єктивну суперечність між загальними вимогами неперервності характеру освіти і дискретністю, неузгодженістю і відмінностями форм навчання в загальноосвітній школі і вищому закладі освіти. Названа суперечність може бути усунена визначенням і дотриманням наступності форм навчання в ЗОШ і ВЗО. В своєму дослідженні ми виходили з розуміння дидактичної категорії “форма навчання” як родової узагальнюючої назви, що об'єднує в собі поняття “система навчання”, “форма організації навчання”, “форма організації пізнавальної діяльності”. Названі форми характеризуються певною ієрархією – форми організації пізнавальної діяльності згуртовані відповідно для виконання конкретного завдання утворюють форми організації навчання, інтегрування цих форм створює системи навчання. Необхідність дослідження відповідних дидактичних умов реалізації наступності форм навчання в ЗОШ і ВЗО як засобу дидактичної адаптації студентів-першокурсників зумовлює актуальність дослідження.

Узагальнення окремих аспектів адаптаційних процесів студентів до навчання у ВЗО проводиться в роботах Д.А.Андрєвої, Л.К.Гришанова, В.В.Ємельянова, Г.П.Левківської, О.О.Ланцової, І.І.Ляхової, Н.А.Московцева, А.І.Новодворкіс, К.І.Назарової, Н.І.Петрової, Л.О.Пономарьової, В.Є.Сорочинської, О.І.Суїменко, О.О.Учителя, В.Г.Чайки, В.Д.Цуркана, Л.М.Яковенко. Дисертаційне дослідження В.С.Штифурака розкриває проблеми соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників в умовах вищого навчального закладу. Розв'язання проблем дидактичної адаптації першокурсників до вивчення іноземної мови присвячена кандидатська дисертація О.Б.Плотнікової.

Дослідженню розвитку форм навчання були присвячені роботи: А.М.Алексюка, Л.П.Вороніної, П.М.Гусака, В.К.Дяченка, Б.П.Осипова, С.В.Іванова, І.М.Казанева, І.Я.Лернера, Ю.І.Мальованого, М.І.Махмутова, А.С.Нісімчука, І.Т.Огороднікова, В.О.Онїщука, О.С.Падалки, В.Є.Римаренка, Г.І.Саранцева, І.О.Смолюка, І.М.Чередова, О.Т.Шпака та ін. Разом з тим, проблема наступності форм навчання у загальноосвітній і вищій школі як засобу дидактичної адаптації студентів-першокурсників, не була предметом спеціального дослідження. Актуальність проблеми, її недостатня розробленість і зумовили вибір теми дослідження – ***“Наступність форм навчання в загальноосвітній школі і вищому закладі освіти як засіб дидактичної адаптації студентів”***.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота входить до тематичного плану наукових досліджень кафедри проблем керування і соціальної педагогіки Запорізького національного університету у рамках теми “Регіональні особливості соціалізації і ресоціалізації спеціаліста в умовах розбудови державності” (№ 0197 U12780). Тема дисертації затверджена Вченою радою Запорізького державного університету (протокол № 9 від 21.06.2001 р.) та узгоджена в бюро Ради з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 1 від 29. 01. 2002 р.).

Об'єкт дослідження – процес реалізації наступності форм навчання в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження – дидактичні умови впровадження наступності форм навчання в ЗОШ і ВЗО як засобу адаптації студентів-першокурсників природничих спеціальностей університетів.

Мета дослідження полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальному підтвердженні впливу реалізації наступності форм навчання

природничих дисциплін у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах на дидактичну адаптацію студентів-першокурсників.

Відповідно до об'єкта, предмета та мети дослідження було висунуто наукову **гіпотезу**: ефективність дидактичної адаптації студентів природничих спеціальностей університетів буде протікати успішно, якщо забезпечити комплексний підхід до організації навчального процесу та дотримання таких умов: визначення дидактичної адаптації як системного елементу адаптації студентів-першокурсників; керування перебігом дидактичної адаптації через взаємний вплив її складових; реалізації принципу наступності через системи навчання в ЗОШ і ВЗО.

Для досягнення поставленої мети і перевірки висунутої гіпотези нами були визначені наступні **завдання дослідження**:

- 1) узагальнити ідеї про роль і місце форм навчання в дидактичній адаптації студентів-першокурсників, викладені в психологічній, педагогічній та методичній літературі;
- 2) дослідити стан проблеми реалізації наступності форм навчання природничих дисциплін у загальноосвітній школі і вищому навчальному закладі в процесі навчально-пізнавальної діяльності особистості;
- 3) обґрунтувати і визначити тенденції розвитку організаційних форм навчання природничих дисциплін в загальноосвітньому і вищому навчальному закладі;
- 4) визначити рівні реалізації наступності форм навчання природничих дисциплін у загальноосвітній школі і вищому закладі освіти та експериментально дослідити ефективність впливу її реалізації на дидактичну адаптацію першокурсників.

Методологічну та теоретичну основу дослідження складають концептуальні положення філософії, фізіології, психології та педагогіки щодо проблем адаптації людини в різних сферах її життєдіяльності (Т.І.Алексеевої, А.Д.Андрєєвої, В.Г.Асєєва, Р.Р.Бобриха, А.Б.Георгієвського, Л.В.Григоренко, Л.К.Гришанова, В.В.Ємельянова, В.П.Казначєєва, Г.П.Левківської, М.В.Малікова, Н.А.Московцева, Є.Д.Научителя, І.П.Павлова, Н.І.Петрової, О.Б.Плотнікової, П.А.Просєцького, Г.Сєльє, Ю.Г.Семенова, В.М.Соловійова, О.Г.Солодухової, Г.І.Царегородцева, В.Г.Чайки, В.С.Штифурака, Л.М.Яковенко); положення про єдність свідомості і діяльності (Л.С.Виготського, О.М.Леонтьєва, Ж.Піаже, С.Л.Рубінштейна); загальнодидактичні положення про організацію навчання у закладах загальної середньої та вищої освіти (А.М.Алексюка, В.М.Аридіна, С.І.Архангельського, Б.В.Бокутя, Я.Я.Болюбаша, А.Д.Бондаря, Р.Б.Вендеровської, М.П.Гузика, П.М.Гусака, В.К.Дяченка, С.І.Зинов'єва, І.І.Кобиляцького, Ч.Купісевича, Т.М.Кириленка, Ю.І.Мальованого, А.С.Нісімчука, В.Оконя, В.О.Оніщука, М.У.Піскунова, С.І.Подмазіна, Н.І.Потапової, І.О.Рейнгарда, С.І.Самигіна, П.І.Сікорського, І.О.Смолюка, М.М.Скаткіна, І.Ф.Фабера, І.Ф.Харламова, І.М.Чередова.); концептуальні положення реалізації принципів безперервності і наступності (М.О.Аітова, Ю.К.Бабанського, С.М.Годника, С.У.Гончаренка, К.Г.Делікатного, Г.В.Запорожець, Є.В.Калінкіна, Ю.О.Кустова, О.Г.Мороза.); положення теорії міжпредметних зв'язків і професійної спрямованості навчання (О.О.Вербицького, М.М.Захарова, С.І.Козаченко, А.А.Киверялга, А.В.Литвина, Р.М.Манька, О.Ю.Пінаєвої, Я.В.Цехмістера, С.Н.Чистякової).

Методи дослідження. Для досягнення визначеної в дисертації мети і вирішення поставлених завдань був реалізований комплекс методів дослідження: *теоретичних* – історико-генетичний і структурно-логічний аналіз, порівняння, аналогія, прогнозування,

узагальнення теоретичних і експериментальних даних із проблеми дослідження на основі вивчення психолого-педагогічної, дидактичної та науково-методичної літератури, лонгitudний підхід і метод зрізів (для побудови структурної моделі реалізації наступності форм навчання у відповідності до їх розвитку в ЗОШ і ВЗО); *емпіричних* – спостереження за навчальним процесом, тести, опитування, анкетування, бесіди зі студентами, вчителями, викладачами вищих навчальних закладів; експертна оцінка застосування різних систем навчання в загальноосвітніх навчальних закладах (для визначення ефективності дидактичної адаптації студентів-першокурсників); *математичної статистики* – кількісний і якісний аналіз результатів педагогічного експерименту (для визначення їх значущості та надійності).

Організація та основні етапи дослідження. Дослідження проводилося в три етапи впродовж 1997 – 2005 років.

На I етапі (1997 – 1999 рр.) вивчалася дидактична, психолого-педагогічна і навчально-методична література з досліджуваної проблеми, визначено підходи до розв’язання поставлених задач, конкретизувалися предмет і завдання дослідження; сформульовано робочу гіпотезу дослідження; уточнювалася сутність процесу адаптації студентів, наступності форм навчання.

На II етапі (1999 – 2004 рр.) проведено теоретичний історико-генетичний і структурно-логічний аналіз розвитку форм навчання в середній загальноосвітній і вищій школі; визначено рівні наступності форм навчання в ЗОШ і ВЗО, здійснено планування, розроблено методику і проведено експеримент.

На III етапі (2004 – 2005 рр.) здійснювалися систематизація та обробка результатів дослідно-експериментальної роботи та їх статистичний аналіз, узагальнювалися результати дослідження, формулювалися висновки дослідження; здійснювалось наукове і літературне оформлення.

Експериментальна база дослідження. Експеримент проводився в природних умовах навчально-виховного процесу біологічного і фізичного факультетів Запорізького національного університету, хіміко-біологічного факультету Мелітопольського державного педагогічного університету, навчально-виховного комплексу неперервної освіти № 63 м. Запоріжжя, загальноосвітнього навчально-виховного комплексу № 20 м. Запоріжжя. На всіх етапах дослідження дисертантом особисто проводилася експериментальна робота, надавалася методична допомога викладачам і вчителям, проводилися консультації для студентів-першокурсників. Дослідно-експериментальною роботою було охоплено загалом близько 500 студентів-першокурсників.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: вперше визначено і здійснено порівняльний аналіз тенденцій розвитку форм навчання в загальноосвітньому і вищому навчальному закладі; набули подальшого розвитку концептуальні засади реалізації принципу наступності стосовно форм навчання в організації безперервної освіти; теоретично обґрунтовано значення наступності форм навчання загальноосвітніх і вищих навчальних закладів як засобу дидактичної адаптації першокурсників; здійснено аналіз ефективності дидактичної адаптації студентів природничих спеціальностей університетів за умов реалізації наступності форм навчання в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується методичними підходами до процесу керування дидактичною адаптацією студентів-першокурсників відповідно до предмета, мети і завдань дослідження,

експериментальною перевіркою висунутих припущень, єдністю кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Теоретичне значення дослідження полягає у поширенні принципів безперервності і наступності на компоненти дидактичних систем загальної середньої та вищої освіти, в першу чергу, на форми навчання; конкретизації дидактичних умов реалізації принципу наступності форм навчання природничих дисциплін у профільній загальноосвітній та вищій школі.

Практичне значення дослідження. Реалізація принципу наступності в організації навчального процесу в ЗОШ і ВЗО визначає успішність подолання дидактичної дезадаптації, ефективність фахової підготовки; забезпечує вдосконалення методики діагностування перебігу адаптаційних процесів першокурсників та шляхів педагогічного керівництва дидактичною адаптацією студентів-першокурсників на основі врахування специфіки навчання природничих дисциплін. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані під час розробки навчальних планів, програм для профільної старшої ланки ЗОШ та природничих спеціальностей ВЗО. Впровадження результатів дослідження здійснювалося у практичній роботі вчителів загальноосвітніх навчальних закладів № 63 (довідка № 124 від 29.11.2005 р.) і № 20 (довідка № 171 від 16.12.2005 р.), у навчальному процесі біологічного і фізичного факультетів Запорізького національного університету, використовується в післядипломній педагогічній освіті педагогічних працівників у Запорізькому обласному інституті післядипломної освіти (довідка № 78 від 12.09.2005 р.), у процесі підготовки майбутніх учителів хімії та біології в Мелітопольському державному педагогічному університеті (довідка № 06/1458 від 10.10.2005 р.).

Особистий внесок здобувача у роботах опублікованих у співавторстві (з А.І.Павленком і П.І.Самойленком) полягає в науково-теоретичному пошуку, конкретизації ідей та експериментальному дослідженні адаптації студентів-першокурсників природничих спеціальностей університетів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження апробовані у виступах на щорічних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Запорізького національного університету. Результати досліджень, викладених у дисертації висвітлювались і обговорювались на наукових конференціях, а саме: на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Сучасні технології навчання в системі освіти України (природознавчо-математичні дисципліни та освітні технології)” (м. Кам’янець-Подільський, 3-5 листопада 1999 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Інновації в сучасному педагогічному процесі: теорія та практика” (м. Луганськ, 21-22 грудня 1999 р.), VI Міжнародній науково-методичній конференції “Сучасні інформаційні технології в професійній освіті” (м. Москва, 28-29 березня 2000 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Реалізація основних напрямків реформування освіти в середніх та вищих навчальних закладах” (м. Херсон, 6-8 вересня 2000 р.), Всеукраїнській конференції “Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики” (м. Кривий Ріг, 26-28 квітня 2001 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Реалізація сучасних вимог до контролю і оцінювання навчальних досягнень учнів і студентів під час вивчення природничо-математичних дисциплін” (м. Херсон, 6-8 вересня 2001 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Засоби реалізації сучасних технологій навчання” (м. Кіровоград, 28-29 березня 2003 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у

вищій школі” (м. Кривий Ріг, 8-9 квітня 2004 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Засоби реалізації сучасних технологій навчання” (м. Кіровоград, 13-14 травня 2005 р.).

Публікації. За матеріалами дисертації опубліковано 14 наукових праць, серед них 8 статей у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України і 1 – методичні рекомендації. Загальний обсяг публікацій – 5,25 умов. друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 212 сторінок, з яких 168 сторінок – основного тексту. Робота вміщує 11 таблиць на 5 сторінках, 16 рисунків на 15 сторінках, 2 додатки на 2 сторінках. Список використаних джерел включає 326 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначені ступінь її наукової розробки, об’єкт і предмет, мета дослідження і перераховані завдання, сформульовано гіпотезу, її наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, викладено теоретико-методологічні, концептуальні основи та методи дослідження, вказано етапи експерименту, подано інформацію про дослідну базу та сферу впровадження результатів дослідження, охарактеризовано особистий внесок автора в наукову розробку проблеми.

У першому розділі **“Теоретичні засади дидактичної адаптації студентів в процесі реалізації наступності форм навчання”** здійснено теоретичний аналіз проблеми адаптації першокурсників до навчання у ВЗО і проблеми наступності з урахуванням наявних у педагогічній і методичній літературі досліджень, які, в переважній більшості здійснювалися у напрямі професійної освіти і стосувалися змісту навчання, висвітлено концептуальні засади реалізації принципу наступності в організації безперервної освіти; розкрито різні підходи до розуміння феномену “адаптація”, біологічні, психологічні, соціальні, соціально-психологічні, дидактичні аспекти адаптаційного процесу першокурсників; проаналізовано складові дидактичної адаптації; розкрито значення наступності форм навчання як однієї зі складових дидактичної адаптації.

Адаптація – це складний і поліаспектний соціально-біологічний феномен, властивий всім живим організмам. Вона забезпечує можливість певного специфічного образу життя у визначених умовах зовнішнього середовища. В початковий період навчання у ВЗО студенти витрачають час і прикладають значні зусилля на пристосування до особливостей і специфіки навчання. Адаптаційні процеси пов’язані: з новими умовами навчання, вимогами, що висуваються до студентів, а також новим соціальним оточенням і взаємозв’язками в ньому. Такі процеси являють собою дію цілої низки різноманітних видів адаптації, зокрема: біологічної, психологічної, соціальної, дидактичної, професійної тощо. Виходячи з розуміння навчання як переважаючої діяльності у вищих навчальних закладах, слід вважати дидактичну адаптацію однією з провідних у загальній системі адаптації студентів. Ефективність і результативність адаптаційних процесів знаходиться у прямій залежності до успішності фахової підготовки студентів.

Керування процесом адаптації першокурсників повинно виходити з того, що це багатоаспектний поступовий процес, що здійснюється через взаємодію всіх його системних

елементів: біологічної (У.Кеннон, М.В.Маліков), професійної (В.Г.Асєєв, К.Г.Делікатний, І.І.Ляхова, О.О.Учитель), психологічної (Р.Р.Бібрих), соціальної (Л.К.Гришанов, В.Д.Цуркан), соціально-психологічної (Г.П.Левківська, В.Є.Сорочинська, В.Г.Чайка, В.С.Штифурак), дидактичної (В.В.Богорєв, К.Г.Делікатний, Д.О.Ловцов, О.Г.Мороз, О.Б.Плотнікова) адаптацій.

В розділі обґрунтовується важливість дослідження ефективності дидактичної адаптації студентів-першокурсників вищого навчального закладу з урахуванням її впливу на успішність навчання на певному етапі безперервної освіти.

У нашому дослідженні дидактична адаптація розглядається як складний динамічний процес, що здійснюється на основі дії механізмів її внутрішньої та зовнішньої складових. До внутрішньої складової слід віднести самоусвідомлення і саморозвиток особистості, що відбуваються під час навчання, й обумовлюються її мотивацією та рівнем розвитку інтелекту. Засвоєння природничих дисциплін пов'язане з розвитком інтелекту людини, який, за теорією інтелектуального розвитку Ж.Піаже, є найбільш досконалою адаптацією особистості. Зовнішню складову визначають компоненти дидактичних систем загальноосвітньої та вищої школи і наявна (реалізована) наступність між ними (рис. 1).

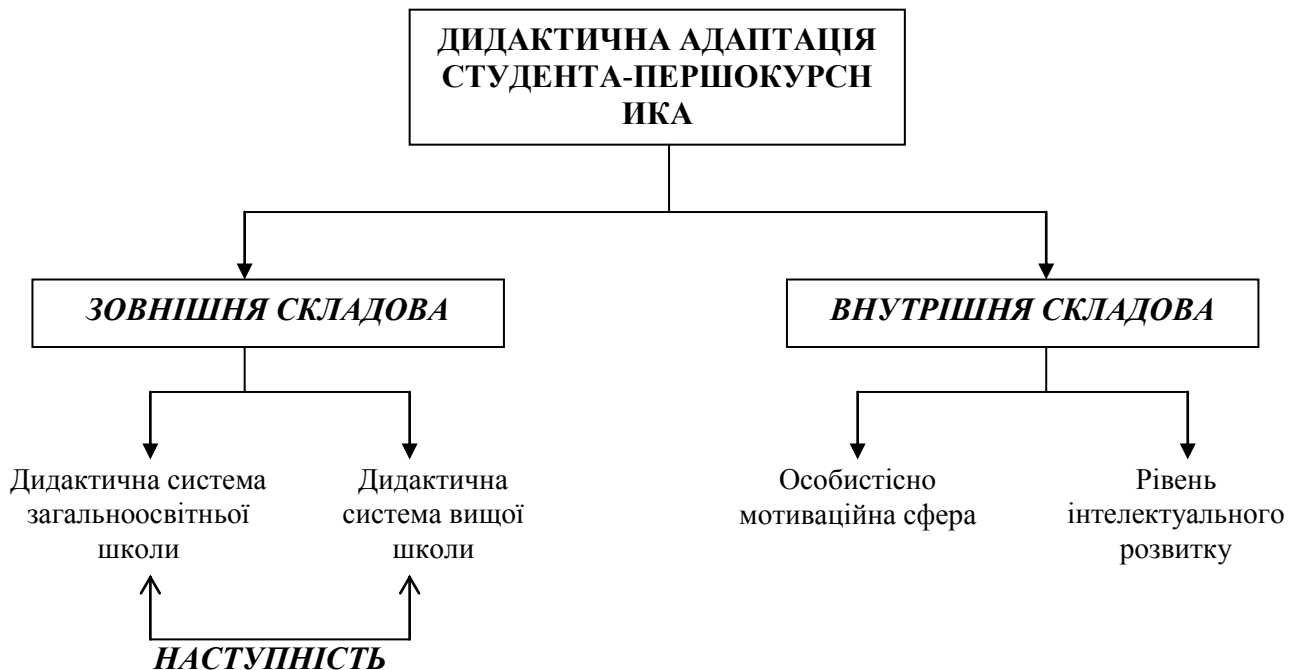

Рис. 1. Складові дидактичної адаптації студента-першокурсника

Аналіз ідей, присвячених проблемам адаптації студентів і реалізації принципу наступності, проведені інтерв'ю з викладачами ВЗО і спостереження дають змогу зробити такі узагальнення: реформування освіти в Україні в останнє десятиліття XX ст. і на початку XXI ст. набуло спрямованості не лише на зміст, методи і засоби навчання, але й на форми навчання; із зміною освітньої парадигми вперше, за останні півстоліття, форми навчання зазнали суттєвих як структурних, так і комплексних змін і доповнень; більшість студентів-першокурсників у початковий період навчання у вищому навчальному закладі відчувають часткову дезадаптацію; причинами дидактичної дезадаптації студентів, серед

інших, можна вважати відмінність організаційної побудови систем середнього загальноосвітнього навчального закладу і вищого закладу освіти, а саме, невідповідність форм навчання.

Наступність є обов'язковою умовою еволюційного розвитку будь-якого явища чи процесу, адже новий досвід будується на попередніх досягненнях. У дидактичній системі безперервної освіти системоутворюючим чинником може виступати принцип наступності. Реалізація принципу наступності між дидактичними системами забезпечує цілісність освіти через встановлення взаємозв'язків їхніх компонентів і таким чином сприяє дидактичній адаптації студентів. Змістовний бік такої наступності визначається елементами, що переносяться. Наше дослідження розкриває наступність форм навчання як складових відповідних дидактичних систем. За нашим розумінням, завдяки спадкоємним зв'язкам між формами навчання ЗОШ і ВЗО процес дидактичної адаптації може бути більш керованим і ефективним. У зв'язку з цим, ми визначили функції наступності, які реалізуються нею завдяки формам навчання, зокрема, *об'єднувальна* (забезпечує взаємозв'язок і взаємообумовленість між всіма компонентами відповідних дидактичних систем: змістом, цілями, методами і засобами навчання тощо), *корегувальна* (полягає в доведенні форм навчання ЗОШ до вимог ВЗО і навпаки), *адаптивна* (визначає перебіг процесу пристосування випускників загальноосвітньої школи до особливостей навчання у ВЗО, до специфіки розгортання педагогічної технології в ньому).

Таким чином, в контексті нашого дослідження, під наступністю ми розуміємо загальнодидактичний принцип, що обумовлює поступовий еволюційний розвиток дидактичних систем загальноосвітньої та вищої школи і форм навчання у напрямі зближення. Результатом його дії є успішніша дидактична адаптація студентів до навчання у вищому закладі освіти.

У другому розділі **“Ефективність результатів експериментальної роботи з дослідження реалізації наступності форм навчання в загальноосвітній школі і вищому закладі освіти”** – теоретично обґрунтовано концептуальні засади розуміння “форми навчання” як категорії дидактики, визначено і здійснено порівняльний аналіз тенденцій розвитку форм навчання в ЗОШ і ВЗО; проведено аналіз історико-генетичних і структурно-логічних аспектів розвитку форм навчання в загальноосвітньому і вищому навчальному закладі; теоретично обґрунтовано значення наступності форм навчання в ЗОШ і ВЗО як засобу дидактичної адаптації студентів-першокурсників.

Поняття “форма навчання” має відношення до основних дидактичних категорій, що становлять коло наукових інтересів сучасної дидактики. Ми вважаємо форми навчання одними з дієвих чинників управління дидактичною адаптацією студентів-першокурсників. Форми навчання реалізують зміст освіти, що детермінується її цілями, визначають методи і засоби навчання. Під формою навчання ми розуміємо систему упорядкованих взаємодій, за допомогою яких організується інтелектуальна, навчально-пізнавальна, практична і творча діяльність суб'єктів навчального процесу і забезпечується засвоєння ними змісту навчання, визначеного навчальною метою, частиною загальної мети освіти.

Проведений історико-генетичний аналіз показав, що класифікація і визначення форм навчання проводилися як за ознаками, що відображають внутрішню їх сутність (таких як логічний зв'язок зі змістом), так і за зовнішніми ознаками взаємодії суб'єктів навчального процесу. На сучасному етапі повне відбиття сутності форми навчання як категорії педагогіки,

можливе лише через сукупність її функцій: навчальної, виховної, розвивальної, інформативної, організаційної, мотиваційної, комунікативної, контрольної, інтегративної. Здійснення названих функцій в дидактичних системах загальної та вищої освіти обумовлює існування тотожних організаційних форм, що створює сприятливі умови для реалізації наступності між ними і впливає на ефективність дидактичної адаптації першокурсників.

Теоретичний аналіз джерельної бази дав можливість виділити єдність позицій щодо класифікацій організаційних форм у навчально-виховному процесі ЗОШ і ВЗО. Такий погляд сприяє наближенню дидактичних систем загальноосвітньої та вищої школи і наступності між ними. В контексті нашого дослідження нами була розроблена класифікація форм за рівнями сутності навчання, що об'єднує форми навчання загальноосвітнього і вищого навчальних закладів. В основі цієї розробки знаходяться класифікації Л.П.Вороніної, В.К.Дяченка, Ю.І.Мальованого, В.Є.Римаренка, Л.Г.Семущкіної, О.К.Філатова, І.М.Чередова, Д.В.Чернілевського, А.В.Хуторського, Н.Г.Ярошенко (рис. 2).

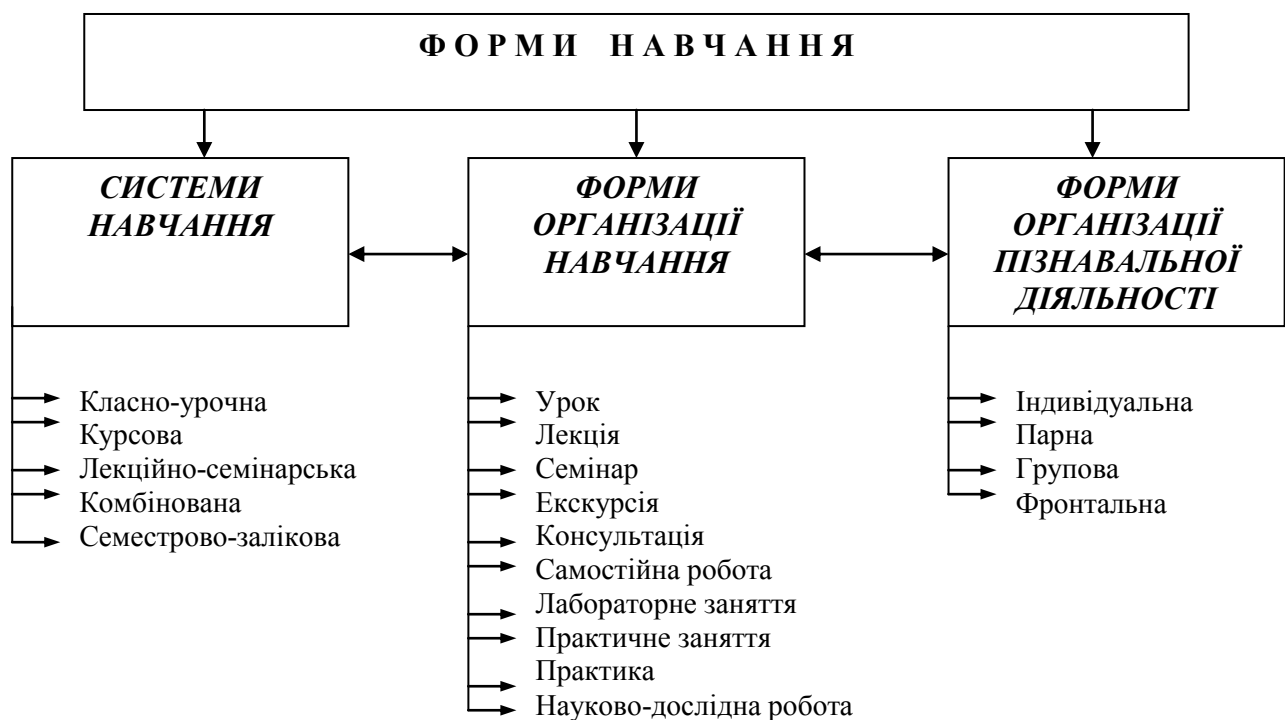

Рис. 2. Класифікація форм навчання

На запропонованій схемі відповідно до рівнів сутності навчання форми розділені на три групи. Нами було визначено три ступені реалізації наступності між групами форм навчання в ЗОШ і ВЗО: найбільша – серед форм організації пізнавальної діяльності, часткова – серед форм організації навчання, найменша – серед систем навчання.

В розділі аналізуються історико-генетичний і структурно-логічний аспекти класифікацій форм організації навчання, що застосовуються в навчально-виховному процесі загальної середньої та вищої освіти, а саме: лекцій, навчально-практичних, лабораторних і семінарських занять. Результати аналізу підтвердили існування спільних процесів виникнення певних різновидів організаційних форм, а отже й наявні умови для налагодження наступних

зв'язків між формами навчання в ЗОШ і ВЗО.

Здійснений нами аналіз проблеми свідчить про те, що ефективність дидактичної адаптації першокурсників визначається повнотою наступності між всіма групами форм, однак, найбільшого значення набуває наступність між системами навчання в ЗОШ і ВЗО.

В розділі висвітлено результати порівняльного аналізу організаційної побудови і функціонування курсової системи ВЗО, класно-урочної, лекційно-семінарської, комбінованої, семестрово-залікової систем ЗОШ та виявлено рівень наступності між ними.

Дослідження впливу умов реалізації наступності форм навчання на дидактичну адаптацію студентів будувалося на позиції існування внутрішньої та зовнішньої її складових. Критеріями ефективності перебігу дидактичної адаптації у студентів ВЗО визначені суб'єктивні та об'єктивні показники, зокрема: 1) характер та інтенсивність виникнення у першокурсників труднощів у навчанні, що пов'язані з певними організаційними формами; 2) рівень інтелектуального розвитку; 3) рівні мотивації успіху і боязні невдач та рівень навчальної мотивації до вивчення природничих дисциплін; 4) рівень успішності студентів в оволодінні змістом природничих дисциплін та її динаміка протягом адаптаційного періоду; 5) динаміка рівнів тривожності і рівнів самооцінки протягом адаптаційного періоду.

В ході експерименту виявилось, що близько 87% від загальної кількості опитаних студентів вступили до університету, не маючи перерви у навчанні, з них 26% – навчались у загальноосвітніх навчальних закладах (10–11 класи) за семестрово-заліковою системою. Лише такі студенти склали експериментальну групу (ЕК), а в контрольну групу (КГ) ввійшли студенти-першокурсники, котрі закінчили загальноосвітній навчальний заклад з традиційною класно-урочною системою, де урок був основною формою організації навчання.

Нуль-гіпотеза була сформульована нами таким чином: студенти експериментальної групи виявляють однакову успішність, навчаючись в університеті на першому курсі із студентами контрольної групи. При цьому слід відмітити, що, за оцінками атестату з природничих дисциплін ці студенти мали майже однаковий рівень навчальних досягнень. Перевірка гіпотези здійснювалася за критерієм χ^2 . Отримані результати засвідчують, що в початковий період навчання в університеті студенти двох груп мають майже ідентичний рівень навчальних досягнень, однак протягом першого курсу результати успішності студентів експериментальної групи були значно кращими за результати студентів контрольної групи. Зокрема, в кінці першого курсу результати дослідження набули вигляду $T_{\text{снотм}} = 39,56$ проти $T_{\text{крит}} = 12,59$ для рівня значущості $\alpha = 0,05$. Отже, за об'єктивними показниками (успішністю з природничих дисциплін) студенти-першокурсники експериментальних груп краще адаптуються до навчання в університеті, ніж студенти контрольних груп.

Аналогічні результати отримано і під час аналізу суб'єктивної самооцінки дидактичної адаптованості студентів за допомогою анкетування (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Розподіл першокурсників експериментальних і контрольних груп за суб'єктивної самооцінкою їх дидактичної адаптованості до навчання в університеті (в %)

Характер відповіді	Період адаптації					
	Початок 1-го семестру		Кінець 1-го семестру		Кінець 2-го семестру	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Так	14,3	4	27,5	8,5	58,4	25,4
Скоріше так, ніж ні	55,5	24,3	49,3	29,1	23,8	39,6
Скоріше ні, ніж так	13,6	46,5	11,2	44,9	14,8	27,4
Ні	11,6	16,8	7,6	11,2	2	4,1
Не знаю	5	8,4	4,4	6,3	1	3,5

При аналізі результатів анкетування виділялися три стани адаптації: *адаптація* (“так”); *часткова дезадаптація* (“скоріше так, ніж ні”; “скоріше ні, ніж так”, “не знаю”); *дезадаптація* (“ні”). Переважна більшість студентів-першокурсників (74,1% ЕГ і 79,2% КГ) на початку першого семестру відчувають часткову дезадаптацію. Проте протягом першого курсу цей показник знижується і виходячи з наведених у таблиці результатів можна стверджувати, що студенти ЕГ швидше адаптуються до особливостей організації навчання у закладах вищої освіти. Так, наприкінці першого семестру 27,5% студентів цієї групи вважають себе адаптованими до навчання в університеті, порівняно з 8,5% у контрольній групі. В кінці першого курсу це відношення вже становить 58,4% проти 25,4%.

Теоретичний аналіз проблеми й одержані результати науково-дослідницької роботи дають змогу зробити такі **висновки**:

1. У ході наукового пошуку, аналізу історичних, науково-педагогічних, психологічних і методичних джерел було виявлено, що окремі аспекти проблеми наступності форм навчання в ЗОШ і ВЗО висвітлені в них фрагментарно і розрізнено, що не давало можливості відокремити її в якості засобу дидактичної адаптації студентів.

Навчальні процеси в загальноосвітньому навчальному закладі і вищому закладі освіти здійснюються через відповідні організаційні форми, об'єднані у системи навчання: класно-урочну і курсову. Відмінні характеристики цих систем обумовлюють існування суперечностей в організації навчання. Послаблення або подолання деяких з них можливе через реалізацію принципу наступності, що сприяє набуттю безперервної освіти ознак єдності і цілісності.

2. Узагальнено, що форми навчання у ЗОШ і ВЗО доцільно диференціювати на три групи. Першу групу складають інтегровані форми навчання, які можна визначити як системи навчання (класно-урочна, курсова, лекційно-семінарська, семестрово-залікова системи). До другої групи відносяться різноманітні форми навчальних занять (урок, семінар, залік, лекція), тобто конкретні форми або організаційні форми навчання. Третю групу складають форми навчання, що визначають характер діяльності суб'єктів навчального процесу безпосередньо на занятті (індивідуальна, парна, групова, фронтальна), тобто загальні форми навчання або форми організації пізнавальної діяльності.

3. Проведений аналіз сучасного стану наступності форм навчання в ЗОШ і ВЗО показав її найбільшу ступінь реалізації серед форм третьої групи. В організації навчальної діяльності студентів і учнів всі загальні форми навчання застосовуються майже з однаковою частотою. Часткова наступність серед форм другої групи пояснюється їх неоднорідністю і залежністю їх співвідношення від системи навчання. Серед форм першої групи у традиційному навчальному процесі спостерігається найменша наступність. Впровадження в навчальні процеси загальноосвітньої та вищої школи ідентичних форм навчання позитивно впливає на реалізацію наступності між ними.

4. Проведений історико-генетичний аналіз розвитку форм організації навчання природничих дисциплін у загальноосвітній та вищій школі продемонстрував певну спільність між ними. Порівняльний поелементний, структурно-логічний аналіз класифікацій конкретних форм навчання підтвердив цю спільність між ними як на рівні складових елементів, так і на рівні підсистем.

5. Доведено, що за умов втілення принципу наступності через інтегровані форми навчання в ЗОШ і ВЗО (перша група) дидактична адаптація студентів-першокурсників є найбільшою. Ступінь співвідношення застосування форм навчання першої групи в дидактичні процеси відповідних освітніх закладів взято за основу визначення відповідних рівнів реалізації наступності форм навчання. З курсовою системою вищої школи класно-урочна система загальноосвітньої школи співвідноситься на низькому рівні наступності; середньому рівню відповідають лекційно-семінарська і комбінована системи; семестрово-залікова система забезпечує високий рівень наступності.

6. Визначено, що тенденціями розвитку форм навчання в загальноосвітньому і вищому навчальному закладі є: 1) розширення і збагачення сутності (змісту) категорії “форма навчання”; 2) визначення форм навчання на найбільш високому рівні його узагальнення та інтеграції – рівні систем навчання; 3) наближення форм навчання до педагогічних технологій (форми навчання стають більш “технологічними”); 4) впровадження в навчально-виховний процес досягнень новітніх інформаційних технологій (дистанційна форма навчання і т.п.); 5) відповідність певних форм навчання змісту, структурованому у вигляді великих блоків навчального матеріалу; 6) реалізація індивідуалізації навчання – орієнтація на розвиток інтересів і здібностей конкретної особистості з урахуванням її можливостей і схильностей (додаткові індивідуальні заняття, консультації); 7) загальне зближення форм навчання, особливо за умов профільного навчання.

7. Доведено, що дидактична адаптація студентів-першокурсників реалізується через внутрішню (рівень інтелектуального розвитку студента і його особистісна мотиваційна спрямованість) та зовнішню складові (відповідні компоненти дидактичних систем загальноосвітньої та вищої школи, зокрема, форми навчання). Керівництво адаптацією студента повинно виходити: зі з’ясування наявності в креативній системі (або загальноосвітній підготовці) першокурсника досвіду навчання за певними організаційними формами; рівня інтелектуального розвитку; мотиваційної спрямованості. Суб’єктивними і об’єктивними критеріями ефективності дидактичної адаптації є: характер та інтенсивність появи у першокурсника труднощів навчання за певними організаційними формами; динаміка його особистісної та ситуативної тривожності і рівня самооцінки протягом першого курсу; динаміка рівня навчальної успішності студента в опануванні змістом природничих дисциплін.

8. Аналіз результатів педагогічного експерименту дозволив визначити пряму

залежність дидактичної адаптації студентів-першокурсників від рівня реалізації наступності форм навчання. За умов застосування наступності форм навчання в ЗОШ і ВЗО між системами навчання ефективність дидактичної адаптації студентів-першокурсників зростає. Студенти, які отримали загальну середню освіту в закладах з семестрово-заліковою системою навчання краще адаптуються до навчання у ВЗО, успішніше складають заліково-екзаменаційну сесію, упевнено себе почувають, чітко розуміють вимоги, що висуваються до знань, умінь і навичок студентів у вищій школі. Отримані експериментальні результати підтверджують гіпотезу дослідження.

Здійснене нами педагогічне дослідження проблеми дидактичної адаптації студентів-першокурсників природничих спеціальностей університетів засобами наступності форм навчання не вичерпує всіх її аспектів. Подальшого теоретичного осмислення та експериментального вивчення потребують питання комплексного дослідження перебігу адаптаційних процесів у першокурсників; впливу впровадження інноваційних форм навчання в навчальний процес ЗОШ і ВЗО на адаптацію студентів.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях:

1. *Петренко В.В.* Лекція як форма організації навчання у вищій школі: розвиток та становлення // Соціалізація особистості: Міжкафедральний збірник наукових статей // За загальною ред. А.Й.Капської. – К.: НПУ, 1999. Випуск 3. – С.107 – 115.
2. *Петренко В.В.* Інноваційний підхід до визначення розвитку форм навчання у школі і вузі // Педагогічні науки. Збірник наукових праць. Випуск 15. Ч.ІІ. –Херсон: Айлант, 2000. – С.15 – 20.
3. *Петренко В.В.* Тенденції розвитку форм організації навчання у середній загальноосвітній і вищій школі // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: Серія педагогічна: Дидактики дисциплін природознавчо-математичної та технологічної освітніх галузей. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2000. –Вип. 6. – С. 93-97.
4. *Петренко В., Павленко А.* Експериментальне дослідження навчальної адаптації студентів-першокурсників природничих спеціальностей університетів // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 24. - Херсон: Айлант, 2001. – С.56-61.
5. *Петренко В.В.* Розвиток форм організації навчання в середній загальноосвітній школі та педагогічних вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації // Нові технології навчання. – К.: Наук-метод. центр вищої освіти, 2001. – Вип. 29. С.40-46.
6. *Петренко В.В.* Форми організації навчання у сучасних педагогічних технологіях // Наукові записки. – Серія: Педагогічні науки. – Випуск 42. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка. – 2002. – С. 43-45.
7. *Петренко В.* Сучасні тенденції розвитку форм навчання у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах // Наукові записки. – Випуск 51. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка. – 2003. –Частина 1. – С.63-67.
8. *Петренко В., Павленко А.* Вплив наступності організаційних форм навчання на дидактичну адаптацію першокурсників // Наукові записки. – Серія: Педагогічні науки. – Випуск 60. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка. – 2005. Частина 1. – С.272-276.
9. *Петренко В.В.* Інноваційний підхід до підготовки вчителя природничих

дисциплін з університетською освітою // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: Серія педагогічна: Дидактика природознавчо-математичних дисциплін та освітніх технологій. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 1999. – Вип. 5. – С.84 – 87.

10. *Петренко В.В.*, Павленко А.И., Самойленко П.И. Критерии преемственности форм организации образовательного процесса в ВУЗе и средней школе // Современные информационные технологии в профессиональном образовании. Выпуск 4. Материалы VI Международной научно-методической конференции. – Москва, 28 – 29 марта 2000 года. С.167 – 169.

11. *Петренко В.В.* Особливості наступності у розвитку форм і методів організації навчання у середній загальноосвітній школі і педвузі. // Інновації в сучасному педагогічному процесі: теорія та практика. Збірник статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (Луганськ, 21 – 22 грудня 1999 р.). Частина перша. – Луганськ, 2000. – С.160 – 164.

12. *Петренко В.В.* Шляхи подолання дезадаптацій студентів-першокурсників природничих факультетів у початковий період навчання у вузі // Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики: Збірник наукових праць: В 3-х томах. – Кривий Ріг: Видавничий відділ КДПУ, 2001. – Т. 2: Теорія та методика навчання фізики. – С.243 – 246.

13. На допомогу студенту-першокурснику: Методичні рекомендації студентів природничих спеціальностей / Укладач: *Петренко В.В.* – Запоріжжя: ЗДУ. – 2003. – 22 с.

14. *Петренко В.В.* Дидактична адаптація як системний елемент адаптації студентів-першокурсників у вищому навчальному закладі // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: Збірник наукових праць. – Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2004. – С.159 – 162.

АНОТАЦІЯ

Петренко В.В. Наступність форм навчання в загальноосвітній школі і вищому закладі освіти як засіб дидактичної адаптації студентів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.09 – “Теорія навчання”. – Волинський державний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2005.

Дисертацію присвячено питанням підвищення ефективності навчального процесу у вищій школі за умов наступності форм навчання в ЗОШ і ВЗО. Досліджено стан проблеми реалізації наступності форм навчання природничих дисциплін у ЗОШ і ВЗО в процесі навчально-пізнавальної діяльності студентів. Проаналізовано спільні тенденції розвитку форм навчання в ЗОШ і ВЗО як передумова успішної реалізації наступності між ними.

У дисертації висвітлені питання, що стосуються перебігу адаптаційного процесу студентів-першокурсників. Встановлено, що прояви дидактичної дезадаптації характеризуються індивідуальною варіативністю залежно від особливостей інтелектуального розвитку та особистісною мотивацією, з одного боку, і наявності наступних взаємозв'язків між дидактичними системами ЗОШ і ВЗО, з іншого.

Визначені рівні наступності форм навчання в загальноосвітньому і вищому навчальному закладі, теоретично обґрунтовано і практично підтверджено їх вплив на ефективність дидактичної адаптації студентів-першокурсників ВЗО.

Ключові слова: наступність, форми навчання, системи навчання, організаційні форми

навчання, дидактична адаптація.

АННОТАЦИЯ

Петренко В.В. Преемственность форм обучения в общеобразовательной школе и высшем учебном заведении как средство дидактической адаптации студентов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.09 – “Теория обучения”. – Волынский государственный университет имени Леси Украинки, Луцк, 2005.

Диссертация посвящена вопросам повышения эффективности учебного процесса в университете на основе учета уровня преемственности форм обучения в общеобразовательной школе и высшем учебном заведении.

Актуальность проблемы исследования вытекает из необходимости организации учебного процесса на разных уровнях непрерывного образования таким образом, чтобы реализация индивидуальной образовательной траектории молодого человека проходила бы с наименьшими затратами на адаптацию к новым условиям обучения. Адаптация студентов-первокурсников в высшем учебном заведении – это динамический процесс и результат, который характеризуется единством и системностью, охватывает все стороны их деятельности. Систему адаптации составляют биологическая, психологическая, социальная, социально-психологическая, профессиональная и дидактическая адаптация. Определение учебно-познавательной деятельности студентов в качестве приоритетной, во время обучения в высшем учебном заведении, обуславливает центральное положение дидактической адаптации в этой системе.

В диссертации рассматриваются вопросы, которые касаются протекания адаптационного процесса студентов-первокурсников. Установлено, что проявления дидактической дезадаптации характеризуются большой индивидуальной вариативностью в зависимости от особенностей интеллектуального развития и личностной мотивацией, с одной стороны, и существования преемственных взаимосвязей между дидактическими системами общеобразовательной школы и высшего учебного заведения, с другой.

В диссертации комплексно проанализированы взаимообусловленность и интеграционные основы процесса обучения в средней общеобразовательной и высшей школе. Раскрыты основные противоречия между дидактическими системами общеобразовательной и высшей школы. Преодоление некоторых из них возможно благодаря общедидактическому принципу преемственности, который регулирует развитие дидактических систем. В свою очередь, развитие форм обучения в общеобразовательной и высшей школе в соответствии с принципом преемственности как системного фактора их конструирования и применения, способствуют дидактической адаптации студентов-первокурсников.

Формы обучения в учебном процессе выполняют учебные, воспитательные, развивающие, информационные, организационные, мотивационные, коммуникативные, контрольные, интеграционные функции. Осуществление названных функций в дидактических системах общеобразовательной и высшей школы определяет возникновение идентичных форм обучения, что в результате способствует реализации преемственности между ними. В работе проанализированы нормативные законодательные документы, регламентирующие объем и характер применения форм обучения в учебных заведениях общего среднего и высшего образования.

Проведенный историко-генетический анализ показал, что классификация и определение форм обучения проводились как по признакам, отображающим внутреннюю их сущность (таких как логическая связь с содержанием), так и по внутренним признакам взаимодействия субъектов учебного процесса. Исследование процесса развития форм обучения доказало, что на современном его этапе происходит приближение форм обучения к педагогическим технологиям.

В диссертации формы обучения разделены на три группы: системы обучения, конкретные или организационные формы и общие формы обучения. Рассмотрены классификационные характеристики разных групп форм. Подробно проанализированы приемы применения общих форм обучения в учреждениях общего среднего и высшего образования. Особое внимание уделено классификациям организационных форм, используемых в учебно-воспитательных процессах в общеобразовательной школе и высшего учебного заведения, а именно, лекциям, учебно-практическим, лабораторным, практическим и семинарским занятиям, консультациям. Определены специфические особенности организации контроля в общеобразовательной и высшей школе.

В работе доказано, что принцип преемственности оказывает большее влияние на дидактическую адаптацию студентов при условии его реализации на уровне систем обучения. Раскрываются дидактические аспекты организации и функционирования классно-урочной, курсовой, лекционно-семинарской, комбинированной, модульной и семестрово-зачетной систем обучения.

Всесторонне и основательно описана организация и этапы педагогического эксперимента. Выделенные уровни преемственности форм обучения в общеобразовательной школе и высшем учебном заведении, целесообразность соблюдения которых теоретически обосновано и практически подтверждено, позволяют обеспечить эффективность дидактической адаптации. Эффективность дидактической адаптации студентов-первокурсников определялась в работе следующими критериями: характер и интенсивность возникновения у первокурсников трудностей в обучении, связанных с определенными организационными формами; уровень интеллектуального развития; уровни мотивации успеха и боязни неудач и уровень учебной мотивации к изучению дисциплин естественнонаучного цикла; уровень успеваемости студентов в овладении содержанием естественнонаучного цикла дисциплин и ее динамика на протяжении адаптационного периода; динамика уровней тревожности и уровней самооценки на протяжении адаптационного периода.

Ключевые слова: преемственность, формы обучения, системы обучения, организационные формы обучения, дидактическая адаптация.

ANNOTATION

Petrenko V.V. Succession of forms of training in comprehensive secondary school and in a higher educational institution as a way of didactic adaptation of students. – Manuscript.

The dissertation for obtaining a scientific degree of a candidate of pedagogical sciences in specialty 13.00.09 – “Training theory”. – Lesya Ukrainka Volyn State University, Lutsk, 2005.

The thesis is devoted to the problems, concerning the efficiency improvement of the training process, at the university under the condition of the training forms succession in comprehensive secondary school and in a higher educational institution. The problem of realizing the succession of forms of training in natural disciplines in comprehensive secondary school and in a higher

educational institution, during the period of the training and cognitive activity of a personality, has been studied. Mutual trends in development of form of training in comprehensive secondary school and in a higher educational institutions, as the precondition for successful realization of succession between them, were analyzed.

The issues of the first-year students' going through a period of adaptation are reflected in the thesis. It was established that displaying of the deductive disadaptation is characterized by individual variability, depending on peculiarities of intellectual development and personal motivation, from on side, and the presence of successive interrelations between deductive systems of a comprehensive secondary school and a higher education institution, from another side.

The levels of the succession of the training forms in comprehensive secondary school and in a higher educational institutions, were defined; their influence on the efficiency of the deductive adaptation of first-year students in higher educational institutions, was theoretically substantiated and practically confirmed.

Key words: succession, forms of training, systems of training, organization forms of training, didactic adaptation.